

VOLLEGRONDSGROENTEN KOERIER

CORONAPROOF PREI PLANTEN

„Ideaal is het allemaal niet, maar op deze manier voldoen we in ieder geval aan de wettelijke eisen", zegt preiteler Ben Raedts (links, met blauw shirt) uit Sevenum over de zelf aangebrachte plastic schermen tussen de preiplanters. Het werk op zich wordt er volgens hem niet echt door belemmerd; wél de communicatie. „Je zit zo toch een beetje geïsoleerd. Zonder schermen praat je makkelijk met elkaar en is het toch even wat gezelliger."

'WE MOETEN DÓÓR MET GROENE MIDDELEN, AL GAAT DAT MET VALLLEN OP OPSTAAN'

Groene middelen doen langzaam maar zeker hun intrede in de buitenteelten. Steeds meer telers gaan ermee aan de slag, al is dat vaak met de nodige behoedzaamheid. Om te horen hoe de praktijk over groene middelen denkt en ermee werkt, ging **Vollegrondsgroenten Koerier** samen met Jolanda Wijsmuller, specialist biologische gewasbeschermingsmiddelen bij Bayer op bezoek bij Gerard Kouwenberg in Beek en Donk (N-Br.). Hij heeft de afgelopen jaren al enige ervaring opgedaan met groene middelen en wil graag meedenken en meepraten over nieuwe ontwikkelingen in gewasbescherming. „We moeten ons voorbereiden op een toekomst met veel minder chemie. Wie als bedrijf toekomstbestendig wil zijn, moet nu met groene middelen aan de slag", vindt hij.

„Groene middelen is gewoon heel hard werken. Voor ons als fabrikant, voor de distributeurs en adviseurs en zéker ook voor de telers. Groene middelen zijn complexer en uitdagender dan chemische middelen.

En er is meer kennis nodig om ze op een goede manier toe te passen. En - eerlijk is eerlijk - doorgaans zijn ze ook minder effectief dan chemische alternatieven." Jolanda Wijsmuller vat in een paar zinnen de huidige status van groene middelen samen. Als specialist biologische gewasbeschermingsmiddelen is zij een belangrijke vraagbaak voor adviseurs en probeert ze producten als Serenade (fungicide) en Flipper (insecticide) zo goed mogelijk voor het voetlicht te brengen. „En nee, dat gaat allemaal niet vanzelf", zegt ze eerlijk. „Er wordt veel gepraat en geschreven over de transitie naar een groenere gewasbescherming. Maar feitelijk staan we nog steeds aan het begin."

'Groene middelen gaan de komende jaren een vlucht nemen', lees verder op pagina 2 en 3.

Gerard Kouwenberg en Jolanda Wijsmuller.

IN DEZE KOERIER...

'Alternaria verraderlijke ziekte in broccoli' **4**

'Roestbestrijding in prei steeds grotere uitdaging' **5**

Groene middelen sneller op de markt **6**

'Blijven zoeken naar wat beter en efficiënter kan' **7**

ETIKET BATAVIA UITGEBREID!

Sinds dit voorjaar zijn de toepassingsmogelijkheden van Batavia in de groenteteelt flink uitgebreid. Recent is ook de teelt van wortelen aan het etiket toegevoegd.

Lees verder op pagina 4.

'GROENE MIDDELEN GAAN DE KOMENDE JAREN EEN VLUCHT NEMEN'

Een belangrijke remmende factor is dat groene middelen vaak vergeleken worden met chemische alternatieven. En dan leggen groene middelen het meestal af op prijs en prestatie, zo erkent Wijsmuller. „Zolang chemische bestrijding mogelijk is, kiezen de meeste telers daarvoor. En hoewel ik dat heel goed begrijp, zit dat het gebruik van groene middelen wél in de weg.” Toch verwacht zij dat groene middelen de komende jaren een vlucht gaan nemen, al is het maar omdat heel veel chemische alternatieven zullen wegvallen. „Nu is het vaak nog een keuze om een groen middel toe te passen, over een aantal jaren is het mogelijk de enige optie. Daarom is het nú de tijd om je erin te verdiepen, de mogelijkheden te onderzoeken en er gewoon mee aan de slag te gaan.” Gerard Kouwenberg knikt ondertussen instemmend. Ook hij ziet nog veel terughoudendheid om zich heen als het over groene middelen gaat. Niet alleen van collega-telers, maar ook van adviseurs. „Vooral telers die teleurstellende ervaringen met groene middelen hebben gehad zijn kopschuw geworden. Dat is jammer, want linksom of rechtsom moeten we ons voorbereiden op een toekomst met veel minder chemie. In mijn ogen moeten we gewoon dóór met groene middelen, al gaat dat met vallen en opstaan.” Kouwenberg, die samen met zijn vrouw Rita en zonen Remco en Mark een tuinbouwbedrijf met andijvie, bosui en bleekselderij runt, is graag bezig met nieuwe ontwikkelingen en technieken op het gebied van gewasbescherming. In de bedrijfskantine vertelt hij met grote gedrevenheid over projecten en pilots waaraan hij de afgelopen jaren heeft deelgenomen. „Ik wil graag meedenken en meepraten. Niet alleen om technisch op de hoogte te blijven, maar ook om tijdig in te kunnen spelen op allerlei nieuwe eisen en verplichtingen die voortdurend op ons afkomen. Wil je als bedrijf toekomstbestendig zijn, dan moet je meebewegen.”

Licence to produce

Wijsmuller vertelt dat vooral de buitenteelten waar residu een belangrijke rol speelt, zoals aardbeien en

Gerard Kouwenberg: „We moeten gewoon dóór met groene middelen, al gaat dat met vallen en opstaan.”

kleinfruit, voortrekkers zijn in het gebruik van groene middelen. „In deze sectoren wordt veruit het meeste gediscussieerd over vergroening van gewas-bescherming. Op zich niet vreemd, want daar is de noodzaak ook het grootste. Residu-eisen worden - al dan niet bovenwettelijk - steeds verder aangescherpt. Groene middelen zijn dan ook eerder een optie om in te zetten.” Verder speelt volgens haar ook de geldelijke waarde van de teelt een belangrijke rol. „Bij hoog salderende gewassen is prijs van gewasbeschermingsmiddelen veel minder vaak een issue dan bij lager salderende gewassen, zoals graan of maïs. Daar zie ik voorlopig geen rol weggelegd voor groene middelen. Daarvoor zijn ze gewoon nog te duur.” In vollegrondsgroenten zijn er volgens haar zeker mogelijkheden voor groene middelen, al loopt het hier bepaald nog niet storm. Volgens Kouwenberg heeft dit alles te maken met het eerder genoemde gemak van chemische middelen alsook de kostprijs van het product. „Groene middelen missen nou eenmaal de robuustheid van chemische middelen

Jolanda Wijsmuller: „Groene middelen zijn complexer en uitdagender dan chemische middelen.”

en vaak zijn ze ook nog eens duurder. Je moet dus een extra motivatie hebben om met groene middelen te gaan werken. Voor mij zijn dat vooral de 'licence to produce' en de wil om steeds duurzamer te produceren. Persoonlijk haal ik daar energie uit en ik denk ook dat het de naam van ons familiebedrijf versterkt. Dat heeft niet direct met geld te maken, maar meer met goodwill en waardering.” Ook heeft de Brabander een persoonlijke drive om de teeltsystemen voor andijvie, bosui en bleekselderij minder afhankelijk te maken van chemie. Zo investeerde hij negen jaar geleden al in een camera-gestuurde schoffelmachine, waarmee ook tussen de rijen geschoffeld kan worden. Het gebruik van herbiciden kon daardoor fors terug worden geschroefd.

Geen wondermiddelen

Ook het experimenteren met groene middelen ziet Kouwenberg als een uitdaging, al moet dit wel nuttig, doelmatig en goed inpasbaar zijn in zijn teelten. Als voorbeeld haalt hij het biologische insecticide

VIER TELERS OVER GROENE MIDDELEN

'VERZEKERINGSPREMIE TEGEN ZWARTE VLEKKEN'

„Als er eenmaal zwarte vlekken in de bewaring zitten, dan gaat het bijna altijd om meerdere, zo niet véle procenten. Met een bodemtoepassing van **Serenade** kun je iets doen tegen deze schimmels; ik zie het als een verzekeringspremie tegen zwarte vlekken.”

Simon Eendhuizen,
peenteler in Garsthuizen (Gr.)

'GOEDE RESULTATEN MET BODEMTOEPASSING'

„De bodemtoepassing van **Serenade** tegen zwarte vlekken heeft het afgelopen jaar goede resultaten laten zien. Dan denk ik: als je de peen ook met groene middelen schoon en gezond kunnen houden, waarom dan niet?”

Heero Zuideveld,
peenteler in Usquert (Gr.)

'TRIPSDRUK ONDER CONTROLE HOUDEN'

„**Flipper** is op z'n plek bij een dalende tripspopulatie en dan tussen de chemische bespuitingen door. Het helpt om de tripsdruk onder controle te houden en je pakt ook meteen de milieuvoordelen van het middel mee.”

Johan Vermeulen,
preiteler in Ossendrecht (N-Br.)

Flipper aan dat sinds 2018 regelmatig wordt ingezet in andijvie. „Meestal gebruiken we het middel in de eerste vier tot vijf weken na het planten. Als we in die periode luizen vinden, gaat er wekelijks Flipper op. Daarmee kunnen we - in normale jaren - de luisdruk redelijk goed onder controle houden. In de weken voor de oogst sluiten we het dan af met een of twee bespuitingen met Batavia." Kouwenberg benadrukt overigens dat dit het 'ideale plaatje' is en dat dit seizoen extra inzet van chemie (Pirimor®) absoluut nodig is. „Wat dat betreft is het eeuwig zonde dat twee jaar geleden de zaadcoating overboord is gegoooid. Hiermee was zeker 95 procent van de hele gewasbescherming in andijvie gedekt. In het seizoen spotten we hooguit nog een keer tegen een luisje of

rupsje; makkelijker, efficiënter en milieuvriendelijker kon het eigenlijk niet." Hoewel Flipper een mooie bijdrage kan leveren aan de bestrijding van luis, is het zeker geen middel waarmee je alle problemen met luizen oplost, zo waarschuwt Kouwenberg. „Dat is misschien wel de belangrijkste boodschap die je in je oren moet knopen: van groene middelen mag je geen wonderen verwachten. Ze kunnen - in combinatie met chemie - ziekten en plagen onder controle houden, mits je ze toepast als de druk nog niet te hoog is. Verder is het erg belangrijk dat je de insecten goed raakt en dat bij bestrijding van schimmels het gewas goed wordt bedekt. Met die opdracht in je achterhoofd voorkom je dat het gebruik van een groen middel op een teleurstelling uitdraait."

Ontdekkingstocht
Ook benadrukt de groenteteler dat de spuitomstandigheden en de spuittechniek bij groene middelen nog belangrijker zijn dan bij chemische middelen. „Je moet letterlijk en figuurlijk nog meer aan de knoppen draaien om het maximale effect uit het middel te halen. Dat vergt niet alleen extra kennis, maar ook gewoon ervaring. Daarom is het zo belangrijk om er nu mee aan de slag te gaan", zo herhaalt hij nog maar eens. Wijsmuller ondersteunt deze woorden van harte en benadrukt dat er bij alle partijen - van fabrikant tot eindgebruiker - nog veel te leren valt. „De toepassing van groene middelen blijft voorlopig een ontdekkings- tocht, waarin we elk seizoen weer nieuwe inzichten krijgen en meer ervaring opdoen. Beide zijn nu keihard nodig om groene middelen tot een succes te maken."

„Andijvie komt pas laat goed in de groei, waardoor we in de eerste weken na planten al op hele kleine plantjes tegen luis moeten spuiten", vertelt Gerard Kouwenberg. „In die beginfase past een groen middel als Flipper prima. We houden zo de luis onder controle en voorkomen daarmee ook dat we een chemisch middel in moeten zetten op de grotendeels nog kale grond. Pas in de laatste twee weken voor de oogst zetten we een selectief chemisch middel in, meestal Batavia."

**'EXTRA ZEKERHEID
BIJ LANGE BEWARING'**

„Vooral wanneer je knolselderij voor de versmarkt teelt en ook nog eens wat langer moet bewaren, geeft zo'n preventieve bespuiting met **Contans** extra zekerheid dat het product ook netjes de bewaring uit komt."

Ad Blok,
knolselderijteler in Wissenkerke (Zld.)

**SONATA:
MOOIE AANVULLING IN HET GROENE SEGMENT**

- Biologisch product op basis van *Bacillus pumilus* QST 2808
- Effectief tegen echte meeldauw, werking tegen Alternaria en Sclerotinia
- Verhoogt de weerbaarheid van de gewassen
- Gaat uitstekend samen met Serenade (voor brede, biologische schimmel- en bacteriebestrijding)
- Toegelaten in een groot aantal vollegrondsgroenten*, zoals sluitkool- en bloemkoolachtigen en witlof.

* Niet toegelaten in prei en wortelen;
raadpleeg het etiket op agro.bayer.nl

ETIKET BATAVIA FLINK UITGEBREID!

Sinds dit voorjaar zijn de toepassingsmogelijkheden van Batavia in de groenteteelt flink uitgebreid. Toegevoegd aan het etiket zijn onder andere:

- koolgewassen
- wortelgewassen (incl. peen)
- witlof (pennenteelt)
- kool- en knolraap, rode biet, knolselderij, schorseneer
- bleekselderij, knolvenkel
- diverse radijs- en spinazie-achtigen
- aromatische wortelgewassen

**BEKIJK DE VOLLEDIGE
UITBREIDING VAN HET ETIKET OP
AGRO.BAYER.NL**

Batavia is een insecticide op basis van de tweezijdig, systemische werkzame stof spirotetramat. Door zijn selectieve werking past het uitstekend in een geïntegreerde insectenbestrijding. Batavia bevat dezelfde werkzame stof als Movento.

„Alternaria is een zeer verraderlijke ziekte. Vooral later in het seizoen, onder natte omstandigheden zit het er zomaar ineens in. En dan ben je altijd te laat om er nog iets aan te doen”, zegt broccolitelier Meindert-Jan Botman in Oostwoud (NH). Door preventief te spuiten met (o.a.) Rudis kan hij de schimmel doorgaans redelijk goed onder controle houden, al zit de veiligheidstermijn van 3 weken het ideale moment van inzetten soms wel wat in de weg.

„Dit gewas is heel goed onder het doek vandaan gekomen. Het blad kleurt mooi blauw en de groei zit er goed in. Hier kan ik eigenlijk alleen maar blij mee zijn”, zegt Meindert-Jan Botman wanneer hij samen met Nico van Langen van CAV Agrotheek door een van zijn vroegste broccolipercelen loopt. Op de achtergrond trekt een regenhaspel langzaam door het gewas; Botman is er dezer dagen zowat mee getrouwd. „Normaal beregenen we in deze tijd van het jaar hooguit één keer per teelt, maar nu zitten we al op drie en sommige percelen zelfs vier beregeningsrondes. Dat hakt er wel in, zeker omdat het deels ook nog eens nachtwerk is.” Hoewel de vermoeidheid soms toeslaat, prijst hij zich gelukkig dat hij op al zijn percelen kán beregenen. „Daarmee blijft de groei er goed in en houden we het leverschema tot dusver ook mooi vlak.”

Schermrot en Alternaria

Hoewel de ziektedruk op dit moment (*half juni, red.*) nauwelijks een zorg is, weet Botman dat het na de langste dag ook zomaar om kan slaan. „Vooral schermrot (*Pseudomonas*) en Alternaria zijn twee verraderlijke ziekten. Ze kunnen er na een regenachtige periode zomaar invliegen en dan heb je een flink probleem”, zegt hij. Volgens Van Langen begint het vaak met Alternaria - dat van binnenuit naar het scherm toe kruipt - en 'duikt' de *Pseudomonas* er dan vaak overheen. Hoewel vochtige omstandigheden (en warme nachten) beide ziekten in de kaart speelt, blijft het erg lastig om in te schatten wanneer ze daadwerkelijk toeslaan. „De eerste problemen doen zich meestal vanaf half augustus voor, wanneer de gewassen langer vochtig blijven. Voor telers is het essentieel om die infecties vóór te blijven en op tijd, preventief in te grijpen tegen Alternaria. Wanneer je gele of zwarte roosjes in de schermen ziet ben je te laat en is de broccoli vrijwel zeker waardeloos geworden.”

'ALTERNARIA VERRADERLIJKE ZIEKTE IN BROCCOLI'

Botman beaamt de woorden van Van Langen volmondig, maar vindt het tegelijkertijd niet echt prettig om structureel preventief te blijven spuiten tegen de ziekte. Om die reden wordt er sinds twee jaar samen met Proeftuin Zwaagdijk bekeken of er een vorm van geleide bestrijding (BOS) mogelijk is, waardoor middelen op basis van weerparameters gericht kunnen worden ingezet. Hoewel het onderzoek al de nodige nieuwe kennis rondom de bestrijding van Alternaria heeft opgeleverd, blijft een preventieve inzet van fungiciden vooralsnog nodig, zo stelt de Noord-Hollander.

Veiligheidstermijn

Een onmisbaar basismiddel tegen Alternaria is Rudis, dat in de praktijk vaak gecombineerd wordt met Amistar®. „Met deze combinatie van middelen kun je het gewas tot aan de oogst goed beschermd houden, al blijft het in een natte herfst lastig om het ideale spuitmoment vast te stellen”, zo weet Van Langen. Nog een punt van aandacht is dat Rudis een veiligheidstermijn van 3 weken heeft. Daardoor moet het middel al ingezet worden wanneer de broccolischermpjes nog erg klein zijn, soms amper 3 centimeter in doorsnee. Dat maakt het lastig om de maximale werking uit het product te halen. Botman had graag gezien dat deze veiligheidstermijn een weekje korter

Meindert-Jan Botman (links) in Oostwoud (NH) teelt jaarlijks ongeveer 110 hectare broccoli. Nico van Langen (rechts) is directeur bij CAV Agrotheek.

was geweest. „Het zou ons enorm helpen wanneer we een week korter voor de oogst zouden kunnen spuiten. De schermen zijn dan beduidend groter en bovendien zit de bladmassa dan veel minder in de weg. Ook krijg je zo net iets meer ruimte om het optimale spuittijdstip te kiezen, waardoor de bespuiting gewoon beter uit de verf komt. Vooral onder natte omstandigheden - zoals afgelopen najaar - kan dat een flinke invloed hebben op het uiteindelijke oogstpercentage.”

Amistar® is een geregistreerd handelsmerk van Syngenta.

'ROESTBESTRIJDING IN PREI STEEDS GROTERE UITDAGING'

„Het is te hopen dat de roest pas laat in het seizoen de kop op steekt en dat er daarna gauw wat koud winterweer achteraan komt. Alleen dan kunnen we deze schimmel - met hulp van de beschikbare preventieve middelen - nog enigszins de baas." Preiteler Maaïke Hop schetst in een paar zinnen hoe groot de problemen met roest in de preiteelt zijn. Afgelopen kwakkelwinter zijn er heel veel kilo's op de snijtafel verloren gegaan. „Dat willen we liever niet nog een keer meemaken."

Het is eind juni en het werk bij de familie Hop heeft zich behoorlijk opgestapeld. Behalve prei planten en aangieten, staat ook de oogst van de vroegst geplante percelen voor de deur. „Eigenlijk hadden we de eerste prei al moeten oogsten. Maar door de regen en kou en daarna de droogte heeft het gewas een achterstand opgelopen. In overleg met onze afnemer laten we het nog een ruime week doorgroeien. Dat scheelt toch weer in de kilo's", zegt Maaïke Hop, terwijl ze het zweet van haar voorhoofd veegt. Vandaag is ze druk is met het bevoorraden en aansturen van de plantploeg, die hoofdzakelijk uit scholieren bestaat. „We werken al jaren met jongelui en dat bevalt ons prima. Er komt er wel eens één niet opdagen, maar over het algemeen kunnen we er prima mee overweg."

Grote zorgen over onkruidbestrijding

Maaïke is een van de vier maten binnen de maatschap Hop, die zich volledig op de andijvie- en preiteelt richt. Prei is met 42 hectare het belangrijkste gewas. Deze wordt jaarrond geleverd aan de snijderij (Hessing). Daarnaast wordt er ook nog 23 hectare andijvie verbouwd. Binnen de maatschap houdt Maaïke zich het meeste bezig met de teelt - en dus ook met de gewasbescherming. Een belangrijke sparringpartner voor haar is adviseur Jan Timmers van Handelsonderneming C.J. Klep B.V., die ook bij het gesprek aanwezig. Gevraagd naar de grootste knelpunten van dit moment, noemen Maaïke en Jan allereerst het aanstaande verbod op Chloor IPC. „Daardoor wordt de onkruidbestrijding echt een enorm probleem - en dan met name de bestrijding van muur en brandnetel. Ik zou niet weten hoe we die straks eronder kunnen houden", zegt Maaïke. Jan vult aan dat er voor komend seizoen vrijwel alleen bodemherbiciden overblijven in de preiteelt, maar dat de werking daarvan sterk afhankelijk is van vocht.

„Als de bodemherbiciden komend seizoen onvoldoende werken, dan blijft eigenlijk alleen mechanische onkruidbestrijding over. En handwerk, ook dat zal behoorlijk wat extra uren gaan kosten." Maaïke ziet zo'n volledige mechanische onkruidbestrijding nog niet gebeuren. „We hebben 42 hectare prei. Dat is praktisch gewoon niet haalbaar om het helemaal mechanisch onkruidvrij te houden."

Roestbestrijding flinke uitdaging

Voor wat betreft de ziekten richten de zorgen zich vooral op roest. Maaïke vertelt dat het bedrijf er de afgelopen winter behoorlijk wat schade van heeft gehad. „De schimmel heeft de hele winter door de prei lopen te sudderen, waardoor we flink wat extra werk op de snijtafel hadden. Vooral in de hergroei-prei waren de problemen groot. Daarin hebben we veel kilo's weg moeten gooien. En daarbij mag je niet te zuinig zijn, want in de snijderij vallen die bruin-oranje stippen ook nog eens extra op." Hoewel roest vooral optreedt bij warm en vochtig weer, is dat volgens Timmers al lang niet meer het hele verhaal. „De laatste jaren zien we de schimmel onder bijna alle weersomstandigheden opduiken. Je kunt bij de bestrijding dus niet meer op het weer afgaan; vanaf half augustus is er een vrijwel continue dreiging", zo stelt hij. Hoewel er door veredelaars hard wordt gewerkt aan resistente(re) rassen, liggen er met name voor het late segment nog geen rassen in het verschiet die de huidige zomaar even kunnen vervangen, zo

Maaïke Hop heeft samen met haar broer Toon en ouders Anton en Corry een vollegrondsgroentenbedrijf in Wagenberg (N-Br.). Ze verbouwen ca. 42 ha prei (jaarrond) en 23 ha andijvie. De volledige oogst gaat naar de snijderij (Hessing). Jan Timmers is adviseur vollegrondsgroenten, akkerbouw en veehouderij bij Handelsonderneming C.J. Klep B.V. in Etten-Leur.

weet de adviseur. „Voorlopig moeten we het dus hebben van een doordachte preventieve inzet van chemische middelen, waarbij we de beste middelen - Rudis en Amistar Top® - zo slim mogelijk in het schema moeten plaatsen."

Rudis sterkste tegen roest

Omdat Rudis veruit de sterkste (preventieve) werking heeft tegen roest, zet Timmers dit middel bij voorkeur meteen bij de eerste bespuiting in. „Op die manier geef je de roestschimmel geen kans om zich te ontwikkelen en blijft de ziektedruk laag. Bovendien bestrijdt je met Rudis ook meteen purper- en fluweelvlekken", aldus de adviseur. Na twee tot drie weken volgt een tweede Rudis-bespuiting, waarbij de interval zover mogelijk richting de drie weken wordt 'uitgerekt'. „Doel is om het maximale aantal toepassingen van drie keer per seizoen zo ver mogelijk over het seizoen uit te smeren. Daardoor profiteren we het langst van de kracht van Rudis", zo besluit Timmers.

Amistar Top® is een geregistreerd handelsmerk van Syngenta.

SIVANTO PRIME: DE SUPERSNELLE LUISDODER

- insecticide in de onbedekte teelt van sla
- krachtige werking op bladluis, nevenwerking op trips.
- zeer snelle aanvangswerking
- zowel de nimfen/larven als adulten worden bestreden
- veilig voor de meeste nuttigen, past prima in geïntegreerde teeltsystemen.

MEER WETEN OVER SIVANTO PRIME? GA NAAR:
WWW.SIVANTO.BAYER.NL

GROENE MIDDELEN SNELLER OP DE MARKT

De toelating van groene gewasbeschermingsmiddelen verloopt tot nu toe stroef. Daarom werken de Europese en Nederlandse toelatingsautoriteiten aan een andere manier van beoordelen. Groene middelen in tien vragen.

1: Wat zijn groene middelen?

Groene middelen, of bio-pesticiden, zijn gewasbeschermingsmiddelen van natuurlijke oorsprong. Dat kunnen micro-organismen zijn (schimmels of bacteriën), plantenextracten en signaalstoffen zoals feromonen. Een deel van deze middelen wordt ingezet om de weerbaarheid van een gewas en/of bodem te vergroten, andere middelen helpen bij het bestrijden van een ziekte of plaag. Net als chemische middelen mogen fabrikanten ook de groene middelen pas op de markt brengen als een middel door het Ctgb is goedgekeurd.

2: In hoeverre worden groene middelen in de praktijk gebruikt?

In de open teelten ligt het gebruik van groene middelen nog onder de 2 procent. Maar de verwachting is dat dit aandeel de komende jaren sterk zal gaan groeien. Op dit moment al betreft 70 procent van de nieuwe stof-aanvragen (dat gebeurt op EU-niveau) een bio-pesticide. Ook bij het Ctgb stijgt het aantal aanvragen voor groene middelen hard. In toenemende mate komen deze aanvragen van grote marktpartijen, zoals Bayer.

3: Zijn groene middelen veiliger?

Zo klinkt het, maar dat is niet zo. Een bio-pesticide kan giftiger zijn dan een chemisch middel. En ook het introduceren van organismen is niet geheel zonder gevaar. Van de ca. 40 middelen op basis van micro-organismen die in Nederland zijn toegelaten, zijn er bijvoorbeeld maar een paar aangemerkt als 'laag-risicomiddel'. Maar de verwachting is wel dat van een veel grotere groep groene middelen aangenomen mag worden dat ze weinig gevaar vormen voor de omgeving. Buiten Europa is dat soms zelfs genoeg

reden om ze toe te laten. Ook Europa wil toe naar regels die beter zijn toegesneden op de beoordeling van groene middelen. Daar schort het momenteel op sommige punten nog aan.

4: Wanneer is een middel een laag-risicomiddel?

Laag-risico betekent dat middelen niet giftig zijn voor mens en dier, dat ze zich niet ophopen in het milieu en dat een teler geen beschermende kleding nodig heeft om het middel toe te passen. Op dit moment gaat het nog om nog een beperkte groep. In Nederland waren begin 2020 17 laag risicomiddelen toegelaten, waarvan 11 op basis van ijzerfosfaat (slakkenmiddelen). IJzerfosfaat is een chemisch laag-risicomiddel. De groep met groene laag-risicomiddelen zal de komende tijd groeien. Een goedkeuring geldt voor een periode van 15 jaar.

5: Als ze veilig zijn, waarom zit er dan alsnog een termijn aan?

Er is voor een termijn gekozen omdat inzichten kunnen veranderen. De termijn is wel ruimer dan voor andere middelen. Andere middelen worden toegelaten voor een periode van 10 jaar.

6: Waarom verloopt de toelating van groene middelen zo traag?

De beoordeling van gewasbeschermingsmiddelen is van oudsher gericht op chemische stoffen. Per stof

moeten toelatingshouders uitgebreide studies laten doen, die de risico's voor mens, dier en milieu duidelijk moeten maken. In het geval van groene middelen is dat vaak geen doen. Eén micro-organisme kan wel duizenden verschillende stoffen aanmaken. Ook een plantenextract is een cocktail aan stoffen. Daarom zijn er aangepaste protocollen, die ervoor moeten zorgen dat er geen onwerkbaar situatie ontstaat. Maar omdat de middelen zo divers zijn, moet er alsnog veel maatwerk worden geleverd om de veiligheid van een middel aan te tonen. Dan kan het zijn dat fabrikanten plotseling met aanvullende data moeten komen voor het dossier.

7: Moet de werking van een laag-risicomiddel ook aangetoond worden?

Dat werkt bij laag-risicomiddelen iets anders dan bij chemische stoffen. Dat heeft te maken met de aard van groene middelen. Vaak dienen ze ter ondersteuning van de plantgezondheid en maken ze onderdeel uit van een geïntegreerde aanpak. Ziekten of plagen afdoen doet een groen middel vaak minder effectief. De eis blijft dat de aanvrager moet kunnen uitleggen hoe het product werkt, effectiviteit moet worden aangetoond en verder dat het middel een netto-positief effect heeft op het teeltsysteem. In de beoordeling wordt meer gewerkt met extrapolatie van gewas tot gewas en er wordt meer variabiliteit qua werking geaccepteerd.

8: Hoe lang duurt het om een laag-risicomiddel op de markt te krijgen?

Op het moment dat een stof door de EU wordt aangemerkt als laag-risico actieve stof, kunnen fabrikanten producten op basis van deze organismen of stoffen aanmelden bij het Ctgb. Volgens de nieuwste Europese verordening hebben lidstaten 120 dagen de tijd om zo'n middel te beoordelen. Maar in de praktijk werkt die verkorte procedure nog niet. Het Ctgb zegt

op dit moment nog 9 maanden tot een jaar nodig te hebben om een toelating rond te maken.

9: Wat doen de toelatingsinstanties om de procedures te versnellen?

Het Ctgb heeft een speciaal Green Team ingesteld, waarin mensen zitten met kennis van biologie en groene middelen. Zij zorgen voor de beoordeling en houden contact met het werkveld. Ook de fabrikanten van groene middelen zijn georganiseerd, in de brancheorganisaties Artemis en Nefyto. Die behartigen de belangen en helpen mee aan kennisontwikkeling. Op zijn beurt denkt het Ctgb mee op Europees vlak, waar de standaarden en procedures worden aangepast op de komst van groene middelen.

10: Hoe werkt de toelating van natuurlijke vijanden?

Natuurlijke vijanden en biologische bestrijders, zoals sluipwespen, roofwantsen en nematoden, vallen niet onder gewasbeschermingsmiddelen en biociden. Veel van deze soorten zijn niet schadelijk voor onze inheemse planten en dieren. Ze mogen daarom zonder ontheffing zowel in de kas als buiten worden toegepast, mits ze op de 'veilige lijst' van de overheid staan.

Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van Ctgb.

EEN BIO-PESTICIDE KAN GIFTIGER ZIJN DAN EEN CHEMISCH MIDDEL

'BLIJVEN ZOEKEN NAAR WAT BETER EN EFFICIËNTER KAN'

Open staan om iets nieuws te leren en elk seizoen zoeken of iets beter of efficiënter kan. Dat zijn voor Martijn Hendrickx (24) de belangrijkste tools om het bedrijf verder te ontwikkelen en toekomstbestendig te houden. Sinds 2015 zit hij samen met zijn ouders Frank en Miranda in de VOF Hendrickx Scheidreef. En dat bevalt prima. „We kunnen goed met elkaar overweg en bieden elkaar de ruimte. Die vrijheid heb je als jonge ondernemer ook nodig om enthousiast te blijven en vérder te komen.”

Wanneer wist je dat je groenteteler wilde worden?

„Eigenlijk ben ik al van jongs af aan betrokken bij het bedrijf en er al die jaren ook in meegegroeid. Ik weet nog dat mijn ouders een jaar of tien geleden met de teelt knolvenkel en koolrabi begonnen; dat vond ik toen minstens net zo spannend al zij! Hoewel ik op de HAS aanvankelijk nog plannen had om een paar jaar buiten de deur aan de slag te gaan, is dat er niet van gekomen. Uiteindelijk ben ik al in het derde jaar van HAS in de VOF gestapt.”

Hoe zijn jouw eerste jaren in het bedrijf verlopen?

„Nou, best wel druk! Zo hebben we in 2017, op de plek van onze oude varkensstal, een nieuwe groenteverwerkingshal met kantoorruimte en kantine gebouwd. Hierdoor is niet alleen de verwerkingscapaciteit flink groter geworden, maar kunnen we ook bezoekers veel beter ontvangen dan voorheen. Van de afgelopen twee jaar herinner ik me vooral de problemen die we met trips hebben gehad. Met name in de venkel heeft dat voor veel schade gezorgd. In deze teelt zijn - behalve pyrethroiden - geen insecticiden toegelaten. En hoewel we liever geen pyrethroiden gebruiken vanwege het negatieve effect op natuurlijke vijanden, was de tripsdruk zodanig hoog dat er eigenlijk geen keuze was. We moesten gewoon ingrijpen! Pas op het einde van het seizoen - toen de tripsdruk afliep - hebben we geen pyrethroiden meer ingezet en dan zie je dat natuurlijke vijanden de tripsbestrijding langzaam maar zeker overnemen. Om daar meer over te weten te komen hebben we kort geleden roofmijten en gaasvliegen uitgezet op een aantal vierkante meters venkel. Ik ben benieuwd welk effect ze op trips hebben, maar vrees ook een beetje dat deze beestjes straks in het eindproduct achterblijven. En dat natuurlijk ook weer niet de bedoeling...”

Zijn er zaken veranderd sinds je in de VOF zit?

„We zijn de laatste jaren preciezer en consequenter gaan registreren. Dat levert steeds meer waardevolle data op waarmee we teeltplanningen en teeltmaatregelen beter met voorgaande jaren kunnen vergelijken en daardoor gericht kunnen bijsturen. Voorheen moesten we die informatie vooral uit onze geheugens halen; nu staat het zwart op wit.

Verder hebben we een aantal vernieuwingen en verbeteringen bij het rooien en de verwerking doorgevoerd. Zo hebben we nu een kistenband voor de oogst van koolrabi. Dat scheelt niet alleen een hoop sjouwwerk naar de wagen, maar zorgt er ook voor dat we meer kisten per uur kunnen snijden. Verder hebben we tegelijk met de bouw van onze verwerkingshal een extra verwerkingslijn speciaal voor knolvenkel geïnstalleerd. Daarvóór ging de venkel gewoon over de preiverwerkingslijn, maar dat werkte toch heel wat minder efficiënt. Door al deze aanpassingen konden we met hetzelfde aantal mensen toch weer wat doorgroeien in areaal.”

Waar wil je de komende jaren naar toe met het bedrijf?

„Eigenlijk zijn er op dit moment geen grote zaken die ik wil veranderen. Ik wil vooral bijleren over de teelten en waar mogelijk nog meer handelingen automatiseren. Voorlopig gaat dat met kleine stapjes, al kijken we soms ook wat verder in de toekomst - bijvoorbeeld naar automatisch prei planten. Voor een familiebedrijf als het onze is dat een hele grote stap, maar ik vind het wel interessant om de mogelijkheden te onderzoeken.”

Wat zie je als grootste knelpunt voor de komende jaren?

„De beschikbaarheid van personeel wordt een steeds groter probleem in onze sector. We prijzen ons nu gelukkig met vijf goede, vaste medewerkers. Maar wie garandeert dat zij de komende jaren hier willen blijven? Arbeidskrachten zijn maar voor een deel te vervangen door machines. Hoe dan ook blijven we goede mensen nodig hebben. Nog een knelpunt vindt ik het alsmaar smaller wordende middelenpakket. Neem het aanstaande verbod op het onkruidbestrijdingsmiddel Chloor IPC; het wordt straks nog een hele toer om onkruiden in prei goed aan te pakken... En ook de bestrijding van roest in prei is lastig geworden sinds er geen curatieve middelen meer beschikbaar zijn. Door de beperkingen in het aantal toepassing van preventieve middelen moet je de bespuitingen goed plannen om tot het eind van het seizoen rond te kunnen komen. Verder zal het de komende jaren een uitdaging blijven om trips te bestrijden. Vooral in venkel, dat sowieso al een juffertje is, zie ik trips als een continue bedreiging.”

Hoe zie je de toekomst tegemoet?

„Ondanks de hiervoor genoemde bedreigingen en knelpunten, ben ik best positief over de toekomst.

Martijn Hendrickx (24) runt samen met zijn ouders Frank en Miranda het vollegrondsgroentebedrijf VOF Hendrickx Scheidreef in Ossendrecht (N-Br.). Op een areaal van ca.40 hectare telen ze prei (20 ha), knolvenkel (15 ha), koolrabi (3 ha) en witte kool (2 ha).

Ons bedrijf staat er goed voor. De technische resultaten zijn goed en het samenwerken met mijn ouders gaat tot nu toe ook prima. Over een aantal jaren hoop ik met mijn vriendin Kim op het bedrijf te wonen. Ze komt zelf ook uit een ondernemers-familie, dus ze weet wat het inhoudt om een bedrijf te runnen.”

Tot slot: heb je nog tips of adviezen voor jonge, startende groentetelers?

„Hm, dat vind ik lastig om te zeggen... Ik ben immers ook pas een paar jaar echt goed aan de gang. Misschien deze tip: blijf praten en overleggen met je ouders als je in het bedrijf stapt. Op die manier krijg je meer begrip voor elkaars meningen en standpunten en ontstaat er vaak ook meer ruimte om je eigen ideeën waar te kunnen maken. Die vrijheid heb je in mijn ogen nodig om je bedrijf verder te kunnen ontwikkelen.”

In de nieuwe rubriek **Jong & Ondernemend** laten we jonge ondernemers in de land- en tuinbouw aan het woord. Hoe runnen zij hun bedrijf? Welke kansen en bedreigingen zien ze binnen hun vakgebied? En vooral: hoe zien zij de toekomst tegemoet? In deze aflevering: Martijn Hendrickx, VOF Hendrickx Scheidreef in Ossendrecht (N-Br.)

„Met groene middelen moet je nog meer aan de knoppen draaien om het maximale effect eruit te halen. Dat vergt niet alleen extra kennis, maar ook ervaring."

Gerard Kouwenberg, vollegrondgroenteteler in Beek en Donk (N-Br.).

„Groene middelen is gewoon heel hard werken. Voor ons als fabrikant, voor de distributeurs en adviseurs en zéker ook voor de telers."

Jolanda Wijsmuller, specialist biologische gewasbeschermingsmiddelen bij Bayer.

„Alternaria is een zeer verraderlijke ziekte. Vooral later in het seizoen, onder natte omstandigheden zit het er zomaar ineens in. En dan ben je altijd te laat om er nog iets aan te doen."

Meindert-Jan Botman, broccoliteler in Oostwoud (NH).

„Roest heeft de hele winter door de prei lopen te sudderen, waardoor we flink wat extra werk op de snijtafel hadden. Vooral in de hergroei-prei waren de problemen groot."

Maaïke Hop, preiteler in Wageningen (N-Br.).

COLOFON

Concept en realisatie:

- Bayer Crop Science

Vormgeving en opmaak:

- StudioCR

Fotografie:

- Bayer Crop Science

Drukwerk:

- HH Global

Dit is een uitgave van:
Bayer Crop Science
Energieweg 1
P.O. Box 231
NL-3640 AE Mijdrecht

Onze gebruiksaanwijzingen, zowel mondeling als schriftelijk verstrekt, berusten op uitgebreide proefnemingen. Wij adviseren naar beste weten volgens kennis van zaken van dit ogenblik, echter zonder daarvoor aansprakelijkheid op ons te nemen, omdat opslag/bewaring en toepassing zich aan onze controle onttrekken. Beschrijvingen van een product, resp. gegevens over de eigenschappen daarvan betekenen niet, dat verantwoordelijkheid wordt gedragen bij eventuele schade. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen veilig. Lees vóór gebruik eerst het etiket en de productinformatie.

Bayer Crop Science aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid over gepubliceerde uitspraken en/of meningen. Niets uit deze uitgave mag worden vervoerd, verspreid of openbaar worden gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Bayer Crop Science SA-NV.

TERUG IN DE TIJD

Amsterdam, september 1932: 'Crisis in de jaren dertig. Land- en tuinbouwers laten het Amsterdamse publiek weten dat zij niets meer aan hun producten verdienen. De meeste groenten op de vrachtwagen blijven onverkocht.'

Foto: Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad

PUZZEL MEE EN WIN EEN DINER VOOR TWEE!

Houdt u van lekker eten en drinken in een goed restaurant? Los dan deze woordzoeker op!
Uit de goede inzendingen worden drie winnaars getrokken.
Zij krijgen elk een dinerbon ter waarde van €150.

De woorden zijn horizontaal, verticaal en diagonaal in alle richtingen in de puzzel verstopt. Ze kunnen elkaar overlappen. Zoek ze op en streep ze af.
De overgebleven letters vormen achter elkaar gelezen de oplossing.

BON

Naam: .....

Adres: .....

Postcode/ Plaats: .....

Bedrijf + aantal ha. groenten: .....

De oplossing van de woordzoeker is: .....

Stuur de ingevulde bon uit deze krant in een ongefrankeerde envelop naar:

Bayer CropScience SA-NV

T.a.v.: Vollegrondsgroenten Koerier

Antwoordnummer 55074 - 3640 WB Mijdrecht

Actievoorzwaarden:

Deze prijsvraag loopt van 10 t/m 31 juli 2020. Uit de goede inzendingen worden drie prijswinnaars getrokken. Deze prijswinnaars krijgen tussen 1 en 15 augustus bericht. Over de uitslag kan niet worden gecorrespondeerd.

ALTERNARIA	INSECT	RUDIS
ANDIJVIE	JONG	SONATA
BIOLOGIE	KOERIER	UITBREIDING
BROCCOLI	LUIS	UITDAGING
EFFICIENT	MONITOREN	WEERBAAR
FLIPPER	OPNAME	WITLOF
GROEN	PREI	

